

ABSTRACT

Lyudmyla Filyanina. Definition of aggression in international law. After the end of the Second World War, the question of aggression as an international crime arises. The Statute of the Nuremberg International Military Tribunal in Art. 6 classifies aggression as a crime against peace, namely: planning, preparation, initiation or waging of an aggressive war, or a war in violation of international treaties. Subsequently, the Tokyo Tribunal of 1948 upheld criminal responsibility for waging an aggressive war. The UN Charter also mentions an act of aggression and gives the UN Security Council virtually unlimited powers to determine under what circumstances an act of aggression has occurred.

The events of recent months in Ukraine have renewed public interest in the possibility of criminal prosecution and bringing to international criminal responsibility those guilty of international crimes, including the crime of aggression.

The crime of aggression is the illegal use of force by one state against another state, provided that the applied force, by its nature, severity and scale, is a violation of the Charter of the United Nations and is committed under the leadership of the political or military leader of the aggressor state. The crime of aggression is one of the four crimes under the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC).

The article emphasizes that not every act of aggression is a crime against peace - only an aggressive war is a crime against peace; the intention (motive) to commit an act of aggression against another state usually results from an action, i.e. directly from an intentional act, and not vice versa; the main characteristic element of aggression is the use of weapons.

Keywords: *act of aggression, UN Charter, Security Council, prima facie.*

УДК 342.6(477):341.645+342.231.14

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-293-297

Наталія ШЕЛЕВЕР[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ОСНОВА ПРАВ ЛЮДИНИ

Досліджено основоположний принцип права – принцип справедливості, який є основою прав людини. У зв'язку з прагненням України стати повноправним членом ЄС втілення цього принципу в життя є актуальним питанням сьогодення. Тому на меті було дослідити конституційний принцип справедливості, що виконує основну роль у сфері дотримання прав, свобод та законних інтересів людини. Акцентовано на тому, що саме у природі людини закладено її прагнення до справедливості. Наголошено, що конституційний принцип справедливості поширюється і на юридичні обов'язки людей, оскільки здійснення прав і свобод є невід'ємне від виконання громадянином своїх обов'язків. Зроблено висновок про те, що справедливість тісно пов'язана з конституційними правами людини, які належать їй від народження і є основою правового статусу особистості, а порушення таких прав призводить до несправедливості.

Ключові слова: *Конституція України, суди, справедливість, ЄСПЛ, держава, права і свободи людини, закон.*

Постановка проблеми. У зв'язку з прагненням України стати членом ЄС втілення ідеї справедливості у правову матерію є одним із важливих правотворчих завдань. Від цього залежить якість, ефективність і успішність виконання законів, що застосовуються. Право повинно базуватися на справедливості. Правова держава несумісна з несправедливістю, яка руйнує право і не захищає його від порушень.

© Н. Шелевер, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3641-4910>

nataliya.shelever@uzhnu.edu.ua

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AAI-9623-2021>

Реалізація конституційного принципу справедливості як базової цінності громадянського суспільства, формування правової соціальної держави є складним суперечливим процесом удосконалення всієї системи економічних, соціальних, політичних, правових відносин на всіх рівнях їх прояву – загальнодержавному, місцевому, але це супроводжується різними формами реалізації в цих відносинах, що не завжди збігається з корпоративними, груповими, індивідуальними інтересами. Тому проблемою є досягнення балансу інтересів особистості, суспільства і держави у відповідних сферах державного і суспільного життя, в тому числі як в процесі виконання державою конституційних обов'язків по визнанню, дотриманню і справедливому захисті рівних прав і свобод людини і громадянина, так і під час вирішення важливих завдань щодо захисту основ конституційного ладу, забезпечення оборони держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Тема справедливості та прав людини цікавила людство з давніх-давен, проте на сьогодні актуальним є дослідження сучасного стану цієї проблеми.

Метою статті є дослідження справедливості як загальновизнаного принципу міжнародного і національного права, що пронизує усі норми конституційного права та виконує основну роль у сфері дотримання прав, свобод та законних інтересів людини.

Виклад основного матеріалу. Права людини – це ключ до розуміння принципу справедливості. Права людини пронизують як міжнародне право, так і внутрішньодержавні системи права. Якщо проаналізувати міжнародні документи, які стосуються прав людини, то можна прийти до висновку, що велика увага приділяється саме питанню людської гідності.

«До першого покоління прав людини відносяться ті з них, за якими спочатку визнавався характер невід'ємних, властивих людській особистості незалежно від відношення до них державної машини, що дозволяють індивіду протистояти владі. В їх числі – право на життя, свободу і безпеку особистості, право на свободу від довільного арешту, затримання чи вигнання, право на свободу думки, совісті і релігії, право вибирати і бути обраним, право на рівність перед законом, право на справедливий судовий розгляд і т. д. Історично вони склалися в боротьбі за обмеження панування влади і її підпорядкування пануванню закону. По своїй суті вони являють собою набір традиційних ліберальних цінностей. <...> Аж до теперішнього часу вони сприймаються насамперед як такі, що забороняють державі втручання в їх здійснення. Можливості і необхідності їх судового захисту надається абсолютний характер».

Принцип справедливості має визначальне значення для українського права, оскільки справедливість повинна бути основою реалізації всіх правових цінностей. Право не може створюватися та застосовуватися без розуміння справедливості правових актів, що застосовуються. Закони – це позитивні норми, в яких свобода набуває теоретичне, незалежне від свавілля окремого індивіда існування. Для того щоб визнати вчинки людей справедливими, вони повинні спиратися на чинні закони, які містять справедливі підходи до окремих ситуацій, що виникають на практиці.

Без орієнтації на справедливість жодна державна акція законодавця, ні дії прокурорів, суддів, адвокатів та чиновників не можуть бути схвалені суспільною думкою, вільно прийняті тими, кого ці правові акти стосуються. У праві справедливість набуває фіксований характер. Справедливість є ширшою як право і вона не обмежена пунктами посадових інструкцій, міністерських наказів, розпоряджень тощо.

Ідея реалізації принципу справедливості не може зводитися лише до встановлення в правотворчості і до дотримання в правозастосуванні пріоритетності і гарантуванні прав і свобод людини. Вона повинна поширюватися на юридичні обов'язки людей, оскільки існування прав і свобод невід'ємне від виконання громадянином своїх обов'язків.

Треба зазначити, що всі галузі законодавства України повинні втілювати справедливість в суспільні відносини, які вони регулюють. Критерії справедливості в галузях права різні і у них вона може виражатися у найбільш різноманітних формах і поняттях. Головне, щоб правові норми і їх застосування були направлені на захист загальновизнаних демократичних прав і свобод, принципів моралі демократичного суспільства.

Держава гарантує рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового, посадового становища, місця проживання тощо. Забороняється будь-які форми обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної та релігійної належності. Закріплення в Конституції України прав і свобод людини і громадянина не є достатньою умовою

демократизму держави, якщо не буде реалізовано на практиці конституційно проголошена рівність усіх перед законом і судом.

Реалізація принципу справедливості не може зводитися лише до встановлення в правотворчості і до дотримання в правозастосуванні пріоритетності і гарантуванні прав і свобод людини. Вона має поширюватися і на юридичні обов'язки людей, оскільки здійснення прав і свобод є невід'ємне від виконання громадянином своїх обов'язків.

Конституція України не містить норми, які безпосередньо закріплюють принцип справедливості. Проте стаття, яка характеризує нашу державу як соціальну, уже свідчать про те, що Основний закон держави закріплює цей принцип.

Справедливість – це одночасно і правовий принцип, і морально-етична категорія. У сукупності зі свободою і вимогами рівності вона є дійсним соціальним фактором, що впорядковує соціальне життя в режимі конституційної безпеки. Конституційний Суд України (далі – КСУ), як єдиний орган конституційної юрисдикції, забезпечує верховенство Конституції України, що є стрижнем усіх його повноважень.

Саме у своїх рішеннях КСУ розкриває суть принципу справедливості, вказуючи тим самим на його унікальну роль. У рішенні від 04 червня 2019 року № 2-р/2019 КСУ досліджував можливість обмеження конституційних прав і свобод та висловив думку про те, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими. Суд звертає увагу і на те, що «...у випадку регулювання соціальних прав із метою забезпечення соціальної справедливості застосування принципу абсолютної рівності може спричинити ситуацію, за якої внесення змін до будь-яких нормативно-правових актів (щодо прав та обов'язків осіб) буде неможливим, та створити загрозу економічній безпеці держави (привести до негативних фінансових наслідків)» [1].

Прагнення людини до справедливості закладено у її природі. Кожен прагне жити у справедливій державі, де панує закон, повага до влади, права та є соціальна справедливість. Наприклад, про це свідчили протести в Казахстані, оскільки народ боровся за соціальну справедливість. У зв'язку з карантинними обмеженнями у Австрії, Німеччині та Нідерландах у грудні 2021 року відбулися масові протести. Примусове щеплення та локдаун для невакцинованих спричинив агресію населення проти діючої влади в Австрії. На нашу думку, такі заходи проти невакцинованих не є порушенням прав людини, оскільки права людини закінчуються там, де починаються права іншої людини. З метою запобігання поширення смертельної хвороби вакцинація є єдиним механізмом зупинення цього вірусу. Невакциновані громадяни сприяють поширенню вірусу та не виконують свої обов'язки перед державою.

Дослідник Європейської конвенції з прав людини Мікеле де Сальвіа вважає, що «вже за самим змістом окремі права і свободи можуть зазнавати втручання зі сторони влади. ЄКПЛ на визначених умовах санкціонує подібне втручання у здійснення прав і свобод (наприклад, стаття 8, право на повагу приватного і сімейного життя; стаття 9, свобода думки, совісті і релігії; стаття 10, свобода вираження поглядів; стаття 11, свобода зібрань і об'єднань). Втручання буде легітимним, тільки якщо дотримані три умови: умова законності, умова цілеспрямованості і умова необхідності».

Досить дискусійним є питання щодо правомірності мети введених обмежень конституційних прав людини і громадянина. Відповідно до п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини, під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина повинна підлягати тільки тим обмеженням, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших і задоволення справедливих вимог і моралі, суспільного порядку і загального благополуччя в демократичному суспільстві [2].

Вважаємо, що обмеження прав людини відповідно із загальними інтересами допускається лише тією мірою, якою ці загальні інтереси необхідні для захисту прав людини.

Найвищою конституційною цінністю є права і свободи людини і громадянина, бо саме вони визначають зміст законів і дій усіх гілок влади в державі. Ми повністю погоджуємося з думкою С. А. Авакьяна про те, що «замість конституційної цінності з'являється проблема непотрібного протиставлення особистості і держави. Насправді жодного «пріоритету» особистості перед державою немає і бути не може, бо держава – це організація всіх громадян цієї держави. Держава – єдиний із політичних організмів, який представляє усіх нас. Повага до конкретної особистості, безумовно, повинна бути. Але чому вона повинна мати «пріоритет» перед сукупним об'єднанням громадян, представленим державою, незрозуміло».

Публічно важлива ціль є легітимною основою введених обмежень основних прав тільки якщо вона спрямована на захист прав інших осіб. Важливим критерієм справедливості обмеження, яке запроваджено, є реальність, дійсність мети, заради якої це обмеження вводиться. Гіпотетичні обставини не можуть бути основою обмеження основних прав. Цей аспект характеризує принцип справедливості з позиції «доцільності», тобто як виправдання обмеження основних прав з позиції конституційної мети, яка ставиться. Якщо проаналізувати лише акти з прав людини, то вони теж закріплюють можливість обмеження прав «у суспільно значущих цілях».

Відповідно до ст. 12 Міжнародного акта про громадянські і політичні права, право на свободу пересування може бути обмежене законом «для охорони державної безпеки, суспільного порядку, здоров'я чи моральності населення чи прав і свобод інших» [3].

Відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, недоторканність особистого і сімейного життя, житла і кореспонденції може бути обмежене законом «в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [4]. Обмеження не посягають на саму суть права, бо інакше це буде знищення прав і свобод і це є несумісне з гідністю людини.

ЄСПЛ відіграє головну роль у захисті прав людини та утвердженні принципу справедливості. Наприклад, цікавим є рішення у справі колишньої антикорупційної прокурорки Румунії Лаури Ковеші. ЄСПЛ ухвалив рішення на її користь та визнав порушення її права на справедливий суд (ст. 6 параг. 1 Європейської конвенції з прав людини) та на свободу вираження поглядів (ст. 10 ЄКПЛ). Суть справи полягала у тому, що Лауру Ковеші було звільнено з посади до завершення законного терміну на посаді на підставі підписаного президентом наказу про її відставку після директивного рішення Конституційного Суду. Фактично це була своєрідна розправа над прокуроркою, яка ефективно боролася з корупцією в Румунії, і це викликало незадоволення у певних осіб.

Лаура зазначила, «що не мала можливості оскаржити у суді рішення про свою передчасну відставку, а також – що причиною такого рішення стала її професійна позиція щодо реформування судової системи».

ЄСПЛ постановив, що прокурор не мала можливості оскаржити рішення в суді, оскільки при цьому розглядалися би тільки формальні аспекти президентського указу, а не змістовний аргумент про те, що причиною відставки стала критика змін до антикорупційного законодавства» [5].

У багатьох міжнародних документах, зокрема у Паризькій хартії для нової Європи, захист, дотримання і повне здійснення прав і свобод визнані основою справедливості. Несправедливість пов'язана з порушенням прав. Якщо несправедливість зачіпає окремих осіб, то вона порушує реалізацію їх прав.

Висновки. Справедливість – це поняття про належне, пов'язане з історично мінливими уявленнями про невід'ємні права людини. Загальна декларація прав людини – це основа справедливості, свободи та миру. Людині потрібні права для самореалізації. Люди рівні у своїй гідності, їх інтереси є рівноцінні, проте свобода може бути обмежена, якщо не порушується рівність.

Розглядаючи проблему справедливості, доцільним є подальше дослідження конституційних прав людини, які є невід'ємними та найбільш важливими правами, що належать людині від народження, захищаються державою і є ядром правового статусу особистості і мають вищу юридичну силу. Проблема справедливості є «альфою і омегою» важливих проблем сучасної юридичної науки: від суддівського розсуду до сутності права, від індивідуалізації юридичної відповідальності до конституційного контролю.

Справедливість – цінність, яка тісно пов'язана із свободою та гідністю. Людина завжди хотіла жити вільно, гідно та по справедливості. Прагнення людей до справедливості, пошук її значення, суті є й досі важливим питанням сьогодення, яке потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України № 2-р/2019 від 04.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#Text>.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

3. Міжнародний пакт «Про громадянські і політичні права» від 16.12. 1966 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. ЄСПЛ прийняв рішення на користь звільненої антикорупційної прокурорки Румунії. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/5/7109555/>.

Надійшла до редакції 09.12.2022

References

1. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy № 2-р/2019 від 04.06.2019 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2/2019 dated 04.06.2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#Text>. [in Ukr.].
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny від 10.12.1948 року [The Universal Declaration of Human Rights dated December 10, 1948]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukr.].
3. Mizhnarodnyi pakt «Pro hromadianski i politychni prava» від 16.12. 1966 року [International Pact "On Civil and Political Rights" dated 16.12. 1966]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. [in Ukr.].
4. Konvetsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod від 04.11.1950 року [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].
5. YeSPL pryiniav rishennia na koryst zvilnenoi antykoruptsiinoi prokurorky Rumunii [The ECtHR ruled in favor of the dismissed Romanian anti-corruption prosecutor]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/5/7109555/>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Nataliia Shelever. The constitutional principle of justice as the basis of human rights. In the article, the author examines the fundamental principle of law – the principle of justice, which is the basis of human rights. The principle of justice can be understood precisely through the concept of human rights. Attention is drawn to the fact that although the Constitution of Ukraine does not have a norm that directly enshrines the principle of justice, the characteristic of our state as a social one already indicates that the Fundamental Law of Ukraine establishes this principle. In connection with Ukraine's desire to become a full member of the EU, the implementation of this principle serves as a relevant issue today.

Therefore, the author set himself the goal of researching the constitutional principle of justice, which plays the main role in the sphere of observance of human rights, freedoms and legitimate interests. Although the problem of justice and human rights has been of interest to mankind since ancient times, the author tries to reveal the current state of this problem in the article. Attention is focused on the fact that it is in the nature of a person that his desire for justice is embedded. Human rights are inextricably linked to the principle of justice and their implementation is closely related to it. In the article, the author draws attention to the fact that the constitutional principle of justice extends to people's legal obligations, since the exercise of rights and freedoms is inseparable from the citizen's fulfillment of his duties.

The restriction of human rights is considered as an extreme necessity to protect the rights of other people. The task of the courts is to establish the principle of justice and protect human rights. In the article, the author analyzed the decision of the HUDOC in the case of the former anti-corruption prosecutor of Romania, Laura Kovesi. It is concluded that justice is closely related to the constitutional rights of a person, which belong to him from birth and are the basis of the legal status of an individual, and the violation of such rights leads to injustice.

Keywords: *Constitution of Ukraine, courts, justice, ECtHR, state, human rights and freedoms, law.*